

HORIZONTALIEJI PRINCIPAI

NPP 2021–2030 m. siekiama nustatyti svarbiausias valstybės vystymosi kryptis artimiausiam dešimtmečiui. Plane išskirti trys horizontalieji principai (toliau - HP), kurie taikomi visoms politikos sritims:

1. Darnus vystymasis (toliau - DV) – orientuojasi į subalansuotą ekonomikos, socialinės srities ir aplinkosaugos plėtrą. Ypatingas dėmesys skiriamas nelygybės mažinimui bei klimato kaitos švelninimui.
2. Inovatyvumas (kūrybingumas) – skatina mokslo, verslo ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimą, technologijų diegimą ir skaitmeninę transformaciją.
3. Socialinė atsakomybė – pabrėžia lygybės, žmogaus teisių ir socialinės įtraukties svarbą visuomenėje.

Darnus vystymasis (DV)

DV HP koordinatorius – AM.

DV HP įgyvendinimo pažangai matuoti taikomi 3 stebėsenos rodikliai:

1. Darnaus vystymosi indeksas (toliau – DVI).
2. Žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės (toliau – ŽVP rodiklis).
3. Išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio pokytis Europos Sąjungos apyvartinės taršos leidimų prekybos sistemos (toliau – ES ATLPS) nedalyvaujančiuose sektoriuose, palyginti su 2005 m (toliau – ŠESD rodiklis).

Darnaus vystymosi indeksas (DVI)

Pažymėtina, kad Lietuvos pažanga skirtingose DVT srityse nevienoda:

Vertinant Lietuvos situaciją **DVI** 2020–2023 m. laikotarpiu kitų valstybių 17-os Darnaus vystymosi tikslų (toliau – DVT) įgyvendinimo kontekste Lietuva siekia iki 2030 m. patekti į 20-tuką geriausiai vertinamų šalių pagal šį indeksą. 2024 m. Lietuva pakilo į 31-ąją vietą (2023 m. buvo 37 vietoje) iš 166, surinkusi 78,12 balo, o tai rodo teigiamą pažangą įvairiose srityse, įskaitant ekonomikos augimą, atsinaujinančios energijos plėtrą ir socialinės nelygybės mažinimą.

- Nuosekli pažanga – 2 tikslai (1, 11).
- Vidutinė pažanga – 8 tikslai (3, 5, 6, 7, 9, 11, 15, 16, 17).
- Stagnacija arba neigiama tendencija – likę tikslai.

Žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės (ŽVP)

Lietuvoje nuosekliai didinama ŽVP dalis, siekiant prisidėti prie darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo. Nuo 2021 m. AM tobulina ŽVP teisinį reguliavimą ir nuo 2023 m. visi viešieji pirkimai vykdomi žaliai. Dėl šių priemonių ŽVP vertė nuo visų pirkimų reikšmingai išaugo: 2019 m. ji sudarė tik 3,3 %, o 2024 m. pasiekė net 94,9 %.

Svarbiausi pokyčiai ir ŽVP skatinimo iniciatyvos:

- Nuo 2024 m. lapkričio 1 d. statant visuomeninės paskirties pastatus privaloma naudoti ne mažiau kaip 50 % medienos ir organinių statybos medžiagų iš atsinaujinančių gamtos išteklių.
- Įsteigtas Viešųjų pirkimų tarnyboje ŽVP kompetencijų centras, sukurti stebėsenos įrankiai ([švieslentė](#), [žaliųjų pirkimų skelbimų duomenys](#)), stiprinami konsultaciniai mechanizmai ([VPT informacijos medis](#), [D.U.K.](#)).
- Kasmet atnaujinamas ŽVP tvarkos aprašas, įtraukiamos naujos produktų grupės
- Žaliųjų pirkimų lyderių apdovanojimai: įvertinami geriausi pirkimų vykdytojai ir tiekėjai.
- LIFE IP EnerLIT projektas, kuriame analizuojamas ŽVP aplinkosauginis poveikis bendradarbiaujant su Kauno technologijos universitetu.
- Viešosios konsultacijos su rinkos dalyviais dėl ŽVP plėtros ir taikomų kriterijų tobulinimo.

Iššūkiai ir ateities perspektyvos. Nors progresas yra didelis, tačiau tam tikrų prekių grupių, pvz., sveikatos priežiūros priemonių, kuro ar degalų, atitinkančių aplinkosauginius reikalavimus, yra nepakankamai. Aplinkos ministerija aktyviai bendradarbiauja su pirkimų vykdytojais ir tiekėjais, siekdama padidinti jų supratimą ir paskatinti siūlyti tvaresnius produktus.

Kadangi viešieji pirkimai sudaro apie 12 % Lietuvos BVP, jų tvarumas yra esminis pereinant prie žiedinės ir klimatui neutralios ekonomikos.

ŽVP taip pat atlieka svarbų vaidmenį Europos žaliojo kurso strategijoje, skatinant saikingesnę gamtinių išteklių naudojimą ir tvarią gamybą.

ŠESD kiekio pokytis ES ATLPS nedalyvaujančiuose sektoriuose (palyginti su 2005 m.)

Lietuva yra įsipareigojusi iki 2025 m. sumažinti ŠESD kiekį ES ATLPS nedalyvaujančiuose sektoriuose (pvz., žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės toliau **ŽNŽNKM sektorius**) 6,4 %, o iki 2030 m. – 25 %, palyginti su 2005 m.

AM kartu su Aplinkos apsaugos agentūra ir Valstybine miškų tarnyba parengta 2025 m. Nacionalinė išmetamų ŠESD kiekio apskaitos ataskaita atskleidžia, kad 2023 m. Lietuvoje į atmosferą išmesta 17,9 mln. tonų CO₂ ekvivalentu, t. y. apie 2,9 proc. mažiau ŠESD nei 2022 metais. Mūsų šalyje daugiausia 2023 metais ŠESD išmetė transporto (34,4 proc. (padidėjo +2,2 proc.)) ir energetikos (29,3 proc. (sumažėjo 7,2 proc.)) sektoriai. Trečioje vietoje – žemės ūkis (20,8 proc. (sumažėjo -2,3 proc.)), kiek mažiau ŠESD išmesta pramonės (11,5 proc.) ir atliekų (4,0 proc.) sektoriuose. Daugiausiai emisijos mažėjo pramonės sektoriuje dėl cemento gamybos apimčių sumažėjimo bei energetikos sektoriuje dėl Lietuvoje sumažėjusio iškastinės kilmės kuro deginimo.

Grėsmės tikslų pasiekimui. Nepaisant šio emisijų mažėjimo 2023 m., nepakankamai sparčiai mažėjant ES ATLPS nedalyvaujančio sektoriaus ŠESD išmetimams, kyla grėsmė, kad NPP įtvirtinti tikslai nebus pasiekti. 2023 m. duomenimis, buvo apskaičiuotas 0,6 % emisijų padidėjimas, todėl numatyto 6,4 % sumažinimo iki 2025 m. tikslas tampa sunkiai pasiekiamas.

Lietuva 2024 m. atnaujino Nacionalinį energetikos ir klimato veiksmų planą (toliau - NEKSVP), kuris padeda įgyvendinti tiek ES, tiek Lietuvos tikslus iki 2030 m. mažinti ŠESD emisijas.

Pagal Lietuvos planą, iki 2030 m. reikia 30 % sumažinti ŠESD kiekį, palyginti su 2005 m.

Tam numatytos konkrečios priemonės šiuose sektoriuose: žemės ūkyje – sumažinti emisijas 11 %, mažoje energetikoje – 26 %, transporte – 14 %, pramonėje – 19 %, atliekose – net 65 %.

Taip pat įtrauktas ir ŽNŽNKM sektorius į ES išmetamų ŠESD mažinimo 2021–2030 m. laikotarpio tikslų vykdymą. Šis sektorius gali būti naudojamas kaip "lankstumo priemonė" – jei Lietuva sugebės šiuo būdu absorbuoti daugiau CO₂ nei išmeta, ji galės užskaityti iki 6,5 mln. tonų CO₂ ir taip kompensuoti taršą kituose sektoriuose.

NPP PP ir PžP prisidėjimas prie DV HP

- Iš 27 plėtros programų – 20 prisideda prie DV HP, įgyvendinamos 69 pažangos priemonės (73 patvirtinti aprašai).

- Daugiausia pažangos priemonių prisidėjo Aplinkos, Susisiekimo, Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ministerijos.

	Plėtos programos	Prisidedančios Plėtos programos	Pažangos priemonės	Prisidedančios pažangos priemonės	Patvirtintos prisidedančios
1. Aplinkos ministerija	1	1	14	14	9
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT	 				
2. Ekonomikos ir inovacijų ministerija	2	2	14	8	8
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT		 			
3. Energetikos ministerija	2	1	11	4	4
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT			 		
4. Finansų ministerija	1	0	6	0	0
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT					
5. Kultūros ministerija	1	1	10	4	4
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT		 			
6. Krašto apsaugos ministerija	1	1	1	1	1
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT					
7. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	5	2	31	5	5
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT		 			
8. Susisiekimo ministerija	1	1	10	10	10
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT			 		
9. Sveikatos apsaugos ministerija	2	2	5	5	5
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT		 			
10. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija	3	1	17	8	8
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT			 		
11. Teisingumo ministerija	2	1	17	2	2
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT					
12. Užsienio reikalų ministerija	1	1	3	1	1
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT		 			
13. Vidaus reikalų ministerija	4	4	8	3	3
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT			 		
14. Žemės ūkio ministerija	1	1	9	9	9
Prisidedančių pažangos priemonių sąsaja su DVT		 			

Inovatyvumas (kūrybingumas)

EIM pavesta koordinuoti Inovatyvumo (kūrybingumo) principo įgyvendinimą.

Šis principas reiškia, kad **visose viešosios politikos srityse** siekiama nuosekliai diegti inovacijas ir skatinti kūrybingus sprendimus. Tiek Lietuvos, tiek ES strategijose įtvirtinta nuostata, kad inovacijos ir kūrybingumas yra būtini siekiant modernios, dinamiškos ekonomikos ir aukštos gyvenimo kokybės visuomenei.

Projektai laikomi prisidedančiais prie principo, jei veiklos juose atitinka bent vieną iš šių rekomendacijų:

- įgyvendinant veiklą bus vykdomi ikiprekybiniai ir (ar) inovatyvūs viešieji pirkimai;
- įgyvendinama veikla atitinka Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir inovacijų (sumaniosios specializacijos) koncepcijoje nustatytus MTEP ir inovacijų prioritetus bei jų temas;
- yra numatyta įgyvendinant veiklą bendradarbiauti su mokslo ir studijų institucijomis, tyrėjais arba tyrėjai bus įdarbinti pagal numatytą veiklą kaip darbuotojai;
- įgyvendinamoje veikloje remiamos įmonės, investuojančios į MTEP (t. y. Valstybinėje mokesčių inspekcijoje (toliau – VMI) deklaravusios per paskutinius trejus ataskaitinius metus vykdytą MTEP veiklą);
- įgyvendinamos veiklos metu remiamas skaitmeninių sprendimų diegimas, grįstas dirbtinio intelekto, kibernetinio saugumo, didelio našumo kompiuterijos (angl. „High-performance computing“) technologijomis (išskirtos būtent šios, nes jos yra prioritetinės Europos skaitmeninių inovacijų centruose);
- vykdant veiklą diegiamos naujos technologijos ir (ar) kuriami nauji produktai, kaip nustatyta Oslo vadove.

Inovatyvumo (kūrybingumo) principo pažangai stebėti numatyti su įgyvendinimo pažangos rodikliai:

1. Lietuvos vieta Pasauliniame inovacijų indekse „Global Innovation Index“ (tarpiniam 2025 m. tikslui numatyta pasiekti 35-ą vietą, o galutinis 2030 m. tikslas – 20-a vieta).
2. Inovatyviųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės (tarpinis tikslas – 5 proc. iki 2025 m., o galutinis 2030 m. tikslas – 20 proc.). Pastarasis rodiklis 2023 m. siekė vos 0,22 proc. Tai išryškina didelį atotrūkį tarp siekiamybės ir dabartinės padėties, tačiau kartu skatina imtis konkrečių priemonių (mokymų, teisinio reglamentavimo pakeitimų, finansinių paskatų) didinti inovatyviųjų pirkimų apimtį.

Vadovaujantis EIM (pagal ministerijų pateiktą informaciją apie inovatyvumo (kūrybingumo) HP), sudaryta ministerijų inovatyvumo (kūrybingumo) švieslente:

- Inovacijų lyderiai – ŠMSM, AM ir KM. Šios ministerijos aktyviausiai integravo inovacijas į pažangos priemones: nuo mokslo duomenų atvirumo, kultūros turinio skaitmenizavimo, iki aplinkosauginių sprendimų diegimo (pvz., pastatų renovacijos ar žiedinės ekonomikos plėtros).
- Stiprūs inovatoriai – SADM, EM, KAM, ŽŪM, SAM. Šios ministerijos vykdo ar planuoja vykdyti veiklas, kurios apima socialines inovacijas (pvz., pažeidžiamų grupių integracija), kibernetinio saugumo stiprinimą, žaliosios energetikos inovacijas, inovacijas žemės ūkyje.
- Nuosaikūs inovatoriai – VRM, TM ir SM. Šios ministerijos turi inovatyviųjų elementų (pvz., 5G sprendimų diegimą ar duomenų analizę viešajame valdyje), tačiau jų pažanga labiau fragmentiška.
- Silpni inovatoriai – URM ir FM. Šios ministerijos neturi pažangos priemonių, aiškiai prisidedančių prie inovatyvumo principo įgyvendinimo, arba jų veiklos poveikis labai ribotas.

Lygios galimybės visiems (LGV)

Lygių galimybių visiems principą koordinuoja SADM.

Principo esmė – užtikrinti, kad visiems asmenims, nepaisant jų lyties, tautybės, rasinės ar etninės kilmės, pilietybės, kalbos, religijos ar įsitikinimų, tikėjimo, pažiūrų, negalios, sveikatos būklės, socialinės padėties, amžiaus, seksualinės orientacijos ar kitų bruožų, būtų užtikrintos vienodos teisės ir galimybės naudotis paslaugomis, infrastruktūra, transportu ir kitomis priemonėmis, pilnavertiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Pažangumui vertinti naudojami keli pagrindiniai rodikliai:

• **Lyčių lygybės indeksas** (Europos lyčių lygybės instituto (toliau – EIGE) yra kompleksinis ES valstybių vertinimas remiantis kiekybiniais rodikliais. Jį sudaro šešios gyvenimo sritys (domenai): darbas, pinigai, žinios, laikas, galia, sveikata ir smurtas. 2024 m. Lietuva surinko 65,8 balo (ES vidurkis – 71). Nors bendram kontekste Lietuva atsilieka nuo ES vidurkio, per metus padarė nemažą pažangą.

	Bendras indeksas	Darbo domenas	Pinigų domenas	Žinių domenas	Laiko domenas	Galios domenas	Sveikatos domenas
Lietuva 2024 m.	65.8	76.2	70.9	59.3	62.1	55.5	83.4
ES	71.0	74.2	83.4	64.2	68.5	61.4	88.6
Lietuva 2023 m.	64.1	75.7	71.2	59.3	62.1	48.6	82.9
ES	70.2	73.8	82.6	63.6	68.5	59.1	88.5

1 lentelė. Lyčių lygybės indeksas 2023-2024 m. Šaltinis: EIGE

• **Asmenų su negalia gyvenimo kokybės indeksas** yra šalies mastu skaičiuojamas indeksas, remiantis kiekybiniais rodikliais: asmenų su negalia poreikių tenkinimo rodiklius, fizinės ir informacinės aplinkos prieinamumo rodiklius, asmenų su negalia užimtumo ir dalyvavimo kultūros ir sporto veiklose rodiklius, asmenų su negalia teisių gynimo bei socialinio aktyvumo rodiklius: 2023 m. reikšmė – 57,84 (tikslas – 62 iki 2025 m.). Pastebimas augimas dėl geresnio paslaugų prieinamumo ir užimtumo didėjimo. Nuo 2024 m. sausio 1 d. pradėta įgyvendinti Negalios reforma. Sukurta „Vieno langelio principu“ veikianti pagalbos žmonėms su negalia sistema, įteisinant pagalbos koordinavimo metodą, kai asmeniui kreipiantis dėl negalios vertinimo, tuo pačiu įvertinamas asmens pagalbos poreikis ir kartu su asmeniu sudaromas individualus asmens pagalbos planas, numatant asmeniui reikalingas pagalbos priemones ir /ar paslaugas.

Kitos veiklos ar veiksmai, kurie padeda suprasti lygių galimybių padėtį Lietuvoje, įskaitant Europos ir pasaulio kontekstą.

• **Rainbow Europe indeksas** (LGBT+ asmenų teisių užtikrinimas). ILGA-Europe organizacijos sudaromame metiniame indekse 2024 m. Lietuva užėmė 34 vietą iš 49 šalių (27,6 %). Pagrindiniu iššūkiu

išlieka LGBTI asmenų šeimos teisių pripažinimas, apsauga bei lyties keitimo procedūrų reglamentavimas ir teisinis lyties pripažinimas

- **Trans Rights žemėlapis** (Translyčių asmenų teisių užtikrinimas). Transgender Europe sudaromame žemėlapyje ir indekse šiuo metu Lietuva surenka 6 balus iš 32 galimų. Pagrindiniu iššūkiu tampa prieglobstis ir nediskriminavimas lytinės tapatybės pagrindu.

- **Pasaulinis lyčių atotrūkio indeksas:** 2024 m. Pasaulio ekonomikos forumo sudaromame Pasauliniame lyčių atotrūkio indekse Lietuva užima 11 vietą iš 146 valstybių su 0,793 balo iš 1 galimo balo. Nuo 2023 m. indeksas sumažėjo per 0,007 balo, o Lietuva nukrito dvejomis pozicijomis žemyn (iš 9 vietos į 11 vietą).

- **Lygių galimybių kontrolieriaus (tarnybos) veikla.** Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (toliau – LGKT) duomenimis 2024 m. sulaukė 261 oficialaus skundo, 795 paklausimų raštu, 70 paklausimų socialiniame tinkle „Facebook“. Telefonu dėl lygių galimybių užtikrinimo konsultuotasi 648 kartus, gyvai atvykus į LGKT patalpas – 19 kartų. Pastebėtina, kad, lyginant su 2023 m. paklausimų bei skundų skaičius paaugo. Dažniausiai kreiptasi arba konsultuotasi dėl lygių galimybių (ne)užtikrinimo lyties pagrindu (kreiptasi 536 kartus), negalios (kreiptasi 385 kartus) ir amžiaus (kreiptasi 383 kartus). LGKT aktyviai veikia diskriminacijos prevencijos ir lygių galimybių integravimo srityse.

- **Neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba.** Lietuvoje pastebimas augantis dėmesys kovai su neapykantos nusikaltimais ir kalba, ypač LGBTQ+ bendruomenės atžvilgiu. Nepaisant pažangos – ypač švietimo, teisinės analizės ir technologinių sprendimų srityse – išlieka rimtų iššūkių, ypač tarp pažeidžiamų visuomenės grupių.

- **Smurtas artimoje aplinkoje bei smurtas dėl lyties.** 2024 m. žengti reikšmingi žingsniai siekiant sukurti kompleksinę, koordinuotą ir įtraukią pagalbos sistemą: stiprintas pagalbos teikimo mechanizmas smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ir smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims. Šiuo metu Lietuvoje veikia 25 akredituotų specializuotos kompleksinės pagalbos centrų tinklas, kurių tikslas užtikrinti specializuotos kompleksinės pagalbos smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ir smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims kokybišką teikimą. Pastebimas nusikaltimų mažėjimas, tačiau išlieka didelis poreikis tolesniam prevencijos, švietimo ir sisteminių spragų šalinimui. ES direktyvos įgyvendinimas suteikia galimybę dar labiau sustiprinti sistemą ir kurti saugesnę, smurtui nepakančią visuomenę.

- **Visuomenės nuostatų apklausa (2024 m.).** 2024 m. LGKT užsakymu atliktos reprezentatyvios visuomenės nuomonės apklausos atskleidė, kad Lietuvoje vis dar gajūs stereotipai, ksenofobinės ir diskriminacinės nuostatos, ypač pažeidžiamų visuomenės grupių atžvilgiu.

NPP PP ir PŽP prisidėjimas prie LGV HP. Iš patvirtintose PP numatytų PŽP, 92 prisideda prie HP LGV, iš kurių 66 yra patvirtintos. Aktualių pažangos priemonių veiklos 2024 metais vykdytos sparčiau, lyginant su ankstesniais metais, matomas teigiamas pokytis, tad tikėtina, kad tai atitinkamai turės teigiamą įtaką lygių galimybių padėčiai bei HP LGV rodiklių reikšmėms.